

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХІ ст.

Роман Бабійчук

THE SOCIO-ECONOMIC COMPONENT OF THE STATE POLICY OF HETMAN IVAN MAZEPA IN UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY OF THE 19th – EARLY 21st CENTURIES

Roman Babiichuk

The article is devoted to highlighting the activities of Hetman Ivan Mazepa, aimed at the socio-economic development of the Hetmanship, in the works of domestic historians of the 19th – early 21st centuries. The main directions of the state socio-economic policy of the hetman, aimed at increasing the land ownership of the Cossack chieftainship, which during the hetmanship of Ivan Mazepa became the dominant state in the territory of Left Bank Ukraine and the social support of the hetman, and Orthodox monasteries are revealed. At the same time, it is worth emphasizing that a significant part of the works of domestic researchers was devoted to the socio-political and cultural development of Left Bank Ukraine during the time of I. Mazepa, and the very figure of the hetman in pre-revolutionary and Ukrainian Soviet historiography was viewed from the negative side as a «traitor and exploiter of the masses», one of the largest feudal lords in Europe, who defended the interests of the ruling classes of the population of the Hetmanate, strengthening their land ownership. At the same time, it was found that in the works of domestic historians of these periods, rich factual material is presented, which illuminates the main directions of the state social policy of the hetman, aimed at the development of new lands, the development of agriculture, crafts, industries, domestic and foreign trade, finance, as well as measures of the hetman government to protect the population from the arbitrariness of secular and spiritual landowners. Finally, with the gaining of independence of Ukraine, many works dedicated to the figure and activities of I. Mazepa, in which the socio-economic policy of the hetman is also highlighted from an objective point of view. In addition, the works of historians of the Ukrainian diaspora, which were banned in the Soviet Union, are published.

Keywords: Hetmanship, Ivan Mazepa, socio-economic policy, agriculture, crafts, crafts, trade.

Постать та діяльність гетьмана Івана Мазепи – одного з найвидатніших державних та культурних діячів, мецената завжди привертала увагу як вітчизняних, так і зарубіжних істориків, політичних діячів і сучасників гетьмана. Навіть не зважаючи на поразку в Полтавській битві в 1709 р. та накладену на гетьмана анафему з боку московської православної церкви, діяльність цієї видатної людини знайшла вагоме місце в українській історіографії починаючи з ХІХ ст. Разом з тим, не зважаючи на те, що головними темами дослідження багатьох істориків були сама постать Івана Мазепи, його суспільно-політична, дипломатична та культурно-просвітницька діяльність, участь козацького війська у війнах кінця ХVІІ – початку ХVІІІ ст., соціально-економічна політика Івана Мазепи також знайшла вагоме місце в працях українських істориків. При цьому, якщо в дореволюційній українській історіографії І. Мазепа, попри його заслуги в суспільно-політичній, соціально-економічній та культурній сферах, асоціювався як особа, яка зрадила московського монарха та інтереси російського і українського народів (який царський режим взагалі відмовлявся розглядати як окремий народ), то в українській радянській історіографії з точки зору партійної ідеології додалося також тавро «експлуататора народних мас», які ненавиділи гетьмана та козацьку старшину та захисника інтересів правлячих верств суспільства. Лише представники української діаспори (О. Оглобин, Б. Крупницький, Т. Мацьків та інші) та

сучасні українські історики, могли об'єктивно висвітлювати постать І. Мазепи і його діяльність. Водночас, на відміну від особи гетьмана, його суспільно-політичної діяльності та культурного розвитку, соціально-економічна політика І. Мазепи менше висвітлена у вітчизняній історіографії, хоча було опубліковано чимало праць, присвячених соціально-економічному становищу Лівобережної України в згаданий період (В. Дядиченко, С. Компан, В. Борисенко, О. Гуржій, П. Пиріг та інші). Тому, метою даної публікації є комплексне дослідження та розкриття основних етапів соціально-економічної політики гетьмана Івана Мазепи в українській історіографії, починаючи з XIX ст. і завершуючи сьогодні.

Початок дослідження доби гетьманування І. Мазепи в контексті вивчення загальної історії України припадає на першу половину XIX ст. і пов'язаний з Д. Бантишем-Каменським та М. Маркевичем, які в своїх працях, досліджуючи Козацьку добу, висвітлювали, перш за все, політичну історію Гетьманщини, в тому числі добу І. Мазепи, лише побіжно торкаючись соціально-економічної політики гетьманського уряду (Бантыш-Каменский 1830; Маркевич 1842).

Наприкінці XIX ст. відомий український історик М. Костомаров вперше в українській історіографії дослідив постать І. Мазепи, його життя та діяльність. У працях «Мазепа» (1882), яка була опублікована у Львові в 1895 р. після смерті автора і перевидана в 1992 р. в Москві та «Мазепа и мазепинцы» (Санкт-Петербург, 1885, перевидана в Москві в 1995 р.) автор висвітлив різноманітні аспекти діяльності гетьмана, особливо суспільно-політичне життя в Гетьманщині та зовнішньо-політичну діяльність І. Мазепи, побіжно торкнувшись соціально-економічного розвитку, особливо політики гетьмана, спрямованої на зміцнення старшинського землеволодіння (Костомаров 1992; Костомаров 1995).

У своїй монографії, присвяченій особі І. Мазепи, Ф. Уманець, розглядаючи суспільно-політичне життя в Гетьманщині того періоду, висвітлює також політику гетьмана по відношенню до селянства, яка, на думку автора, з одного боку, полягала в продовженні роздачі маєтностей козацькій старшині та монастирям, а з іншого боку, проявилася у певному захисті селян, а також козаків від свавілля світських і духовних землевласників. Крім цього, дослідником були висвітлені певні аспекти діяльності гетьмана в фінансовій сфері та природоохоронній діяльності (Уманець 1897, с. 282–301).

Крім цього, окремі аспекти соціально-економічного розвитку Лівобережної України за часів гетьманування І. Мазепи були висвітлені в праці В. Антоновича, яка вийшла друком у 1897 р. в Чернівцях та 1912 р. в Коломиї під назвою «Коротка історія козащини», а також була перевидана в Києві в 1991 р. (Антонович 1991). На думку автора, головним напрямком соціально-економічної політики І. Мазепи була побудова в Україні аристократичної республіки на чолі з привілейованим дворянським станом в особі козацької старшини, яка отримуючи у спадкову власність значні землеволодіння, мала стати міцною опорою гетьманської влади, при цьому ігнорування інтересів широких верств населення, зрештою, стало однією з найголовніших причин поразки у визвольних змаганнях І. Мазепи. Також В. Антонович побіжно торкнувся і соціального становища окремих станів, які існували в тогочасному українському суспільстві – козаків, селян та міщан (Антонович 1991, с. 154–160, 177–180).

У радянський період, незважаючи на заборону дослідження життя та діяльності І. Мазепи, з'явилося чимало публікацій, присвячених історії Лівобережної України, в яких так чи інакше був відображений соціально-економічний розвиток Гетьманщини наприкінці XVII – на початку XVIII ст. Не зважаючи на те, що соціально-економічна політика гетьмана була висвітлена в дусі тогочасної комуністичної ідеології та зображала його як «великого землевласника та експлуататора простого люду» і підкреслювалася класова боротьба народних мас, багатий фактичний матеріал, поданий в дослідженнях на основі опрацювання значної кількості архівних матеріалів та опублікованих джерел, дає нам значне уявлення про соціально-економічний розвиток тогочасного українського суспільства. В контексті загального дослідження соціально-економічного розвитку Лівобережної України в другій половині XVII–XVIII ст. варто виділити праці істориків 20-х рр. минулого століття, які працювали в системі ВУАН та інших інститутів і активізували свою діяльність в період радянської політики українізації: багатотомну монографію М. Слабченка, присвячену економічному розвитку Лівобережної України, починаючи з доби Хмельниччини (Слабченко 1923), працю А. Єршова, присвячену розвитку цехового ремесла в містах Лівобережної України того періоду тощо (Єршов 1926).

У монографії В. Дядиченка, яка була опублікована в 1959 р. та присвячена суспільно-політичному устрою Лівобережної України часів гетьманування І. Самойловича, І. Мазепи та І. Скоропадського, чільне місце займало також висвітлення соціально-економічної політики українських гетьманів, в тому числі й Івана Мазепи, якому був присвячений перший розділ до-

слідження. На основі значного масиву архівних матеріалів і опублікованих джерел автор розкриває особливості розвитку старшинського, монастирського, козацького, селянського та міщанського господарств, ремесел, промислів, торгівлі, фінансів, а також процес попадання в залежність сільського населення від світських і духовних землевласників (Дядиченко 1959, с. 37–101).

У монографії О. Компан, опублікованій в 1963 р., висвітлюється розвиток міст в Україні, в тому числі лівобережної її частини, в другій половині XVII ст. Автор охарактеризувала стан розвитку міських ремесел, промислів та торгівлі, ремісничі спеціальності, які існували в той період, процес формування купецтва та початок організації ним промислових підприємств в містах Лівобережної України, а також політику гетьманської адміністрації та царського уряду по відношенню до українських міст (Компан 1963).

У 1986 р. вийшла друком монографія В. Борисенка, в якій уперше в українській історіографії автор комплексно дослідив соціально-економічний розвиток Лівобережної України в другій половині XVII ст., в тому числі основні напрямки діяльності уряду І. Мазепи в соціально-економічній сфері до початку Північної війни 1700 р. Були висвітлені стан землеробства, тваринництва, ремесел та промислів, фінансової системи країни, процес формування старшинського і монастирського землеволодіння та соціальне становище різних верств населення наприкінці XVII ст. (Борисенко 1986).

На відміну від представників історіографії радянської доби, історики української діаспори висвітлювали постать та діяльність І. Мазепи, в тому числі його політику в соціально-економічній сфері, з об'єктивної точки зору. Після Другої світової війни за межами України були опубліковані численні праці, в яких висвітлюється доба І. Мазепи. Серед українських істориків діаспори, які присвятили свої праці І. Мазепі, що були перевидані в незалежній Україні, варто назвати Т. Мацьківа, І. Борщака та Р. Мартеля, О. Оглоблина та Б. Крупницького. Так, О. Оглоблин в монографії «Гетьман Іван Мазепа та його доба» четвертий розділ присвятив внутрішній політиці І. Мазепи, передусім розвитку господарства, торгівлі та соціальних відносин між різними станами, підкреслюючи, що гетьман був добре обізнаний не лише в господарських справах у власних маєтностях, а й в господарстві країни загалом, сприяв розвитку промислів та торгівлі, захищав населення від надмірних утисків з боку світських і духовних землевласників (Оглоблин 1960, с. 65–125). Водночас, Б. Крупницький в праці «Гетьман Іван Мазепа та його доба», крім розвитку господарства в країні та ставленню гетьмана до різних верств населення, значну увагу також приділив землевласницьким відносинам в Гетьманщині, становищу українських міст, міської торгівлі та купецтва, оренді (Крупницький 2001).

У роки незалежності України, в умовах деідеологізації суспільно-політичного життя, доступу до досліджень раніше заборонених тем, з'являється чимало публікацій, присвячених постаті І. Мазепи та основним напрямкам внутрішньої та зовнішньої політики, в тому числі в соціально-економічній сфері, при цьому з'являються публікації, присвячені окремим аспектам соціально-економічної політики гетьмана. Приміром, О. Гуржій в своїй роботі, присвяченій соціально-економічній структурі сільського населення в Козацьку добу, розглянув становище різних категорій селян та політику гетьманів, в тому числі й І. Мазепи, яку вони проводили по відношенню до цієї категорії населення (Гуржій 1994, с. 4–27). Натомість, у праці В. Панашенко було розкрито процес становлення соціальної еліти в Гетьманщині, а також розглянуто політику гетьманського уряду, спрямовану на формування козацької старшини як опори гетьманської влади, її землеволодіння, а також формування інституту бунчукових, значкових та військових товаришів. Ці процеси особливо активізувалися за часів гетьманування І. Мазепи (Панашенко 1995).

Сучасний мазепознавець С. Павленко вивчав різноманітні аспекти мазепинської епохи. Так, в книзі «Іван Мазепа», яка була видана в 2003 р., розділ 15 був присвячений фінансовій та господарській політиці гетьмана, де було проаналізовано соціальне становище населення Гетьманщини, доходи та видатки державного бюджету («військового скарбу») (Павленко 2003, с. 212–230).

Серед останніх публікацій, де висвітлюється також соціально-економічне життя Гетьманату в мазепинську добу, необхідно вказати працю О. Гуржія та Т. Чухліба, присвячену Козацькій Україні (XVII–XVIII ст.), в якій, між іншим, розглядається соціально-економічний розвиток Гетьманату в добу І. Мазепи, а також монографію В. Горобця, яка безпосередньо присвячена добі І. Мазепи (в ній автор розглядає різноманітні аспекти соціально-економічного життя Гетьманату тієї доби) (Гуржій, Чухліб 2020; Горобець 2022).

Підсумовуючи огляд сучасної української історіографії, варто згадати публікації, які безпосередньо присвячені соціально-економічній політиці І. Мазепи. Так, П. Пиріг у «Сіверянському літописі» опублікував статтю, яка охоплює різноманітні аспекти соціально-економічної політики І. Мазепи, в тому числі процес формування рангових гетьманських і старшинських маєтностей

та становище в них селян, заходи гетьмана з розвитку ремесел і промислів, окремі аспекти фінансової системи Гетьманщини тощо (Пиріг 2007, с. 14–23). Натомість, М. Стрішенець, О. Павлова та К. Павлов, розглядаючи в своїй публікації економічну політику І. Мазепи, крім заходів гетьманського уряду щодо розвитку сільського господарства, ремесел, промислів і торгівлі, захисту селян від свавілля землевласників, зосередилися також на висвітленні становлення сільськогосподарських підприємств на землях козацької старшини та процесі перетворення козацьких і селянських господарств на господарства фермерського типу (Стрішинець, Павлова, Павлов 2021, с. 11–13).

Таким чином, огляд вітчизняної історіографії, починаючи з XIX ст., засвідчив, що постать І. Мазепи та його діяльність, незважаючи на створення негативного образу гетьмана офіційною російською імперською та радянською ідеологією, завжди привертала увагу українських істориків. З кінця XIX ст. з'являються спеціальні праці (М. Костомаров, Ф. Уманець), присвячені гетьманові, а соціально-економічна складова державної політики І. Мазепи стала важливим предметом дослідження в контексті вивчення історії України в радянську добу (особливо праці В. Дядиченка та В. Борисенка) та істориків української діаспори, які безпосередньо займалися вивченням доби І. Мазепи (Т. Мацьків, О. Оглоблин, Б. Крупницький та ін.), а також в роки незалежності, де на основі залучення великого масиву архівних матеріалів і опублікованих джерел з'являються численні публікації, присвячені як загальним аспектам соціально-економічного розвитку України в добу І. Мазепи, так і основним напрямкам державної політики в цій сфері (С. Павленко, П. Пиріг, В. Горобець, О. Гуржій та ін.). Разом з тим, соціально-економічна складова державної політики І. Мазепи все ще потребує подальшого комплексного дослідження, як і висвітлення в українській історіографії окремих аспектів соціально-економічної діяльності гетьмана.

Список джерел та літератури

- АНТОНОВИЧ, В. Б., 1991, Про козацькі часи на Україні. Київ: Дніпро.
- БАНТЫШ-КАМЕНСКИЙ, Д., 1830, История Малой России. Ч. 3. От избрания Мазепы до уничтожения Гетьманства. Москва: Тип. С. Селивановскаго.
- БОРИСЕНКО, В. Й., 1986, Соціально-економічний розвиток Лівобережної України в другій половині XVII ст. Київ: Наукова думка.
- ГОРОБЕЦЬ, В. М., 2022, Іван Мазепа: «А за віру хоч умрете, і волостей бороніте». Київ: Парламентське видавництво.
- ГУРЖІЙ, О. І., 1994, Еволюція соціальної структури селянства Лівобережної та Слобідської України (друга половина XVII–XVIII ст.). Київ: Інститут історії України.
- ГУРЖІЙ, О. І., ЧУХЛІБ, Т. В., 2020, Козацька Україна. Історія Гетьманської держави (XVII–XVIII ст.). Київ: Арій.
- ДЯДИЧЕНКО, В. А., 1959, Нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України кінця XVII – початку XVIII ст. Київ: Вид. АН УРСР.
- ЄРШОВ, А., 1926, До історії цехів на Лівобережжі XVII–XVIII вв. Записки Ніжинського інституту Народної Освіти, Кн. 6, 81–125.
- КОМΠΑН, О. С., 1963, Міста України в другій половині XVII ст. Київ: Вид-во Академії наук УРСР.
- КОСТОМАРОВ, Н. И., 1995, Руина. Мазепа. Мазепинцы. Москва: Чарли.
- КОСТОМАРОВ, Н., 1992, Мазепа. Москва: Республика.
- КРУПНИЦЬКИЙ, Б., 2001, Гетьман Мазепа та його доба. Київ: Україна.
- МАРКЕВИЧ, Н., 1842, История Малороссии. Т.2. Москва: Изд. книгопродавца О. И. Хрусталева.
- ОГЛОБЛИН, О., 1960, Гетьман Іван Мазепа та його доба. Записки товариства імені Шевченка, Т. 170. Нью-Йорк; Париж; Торонто. Видання Організації Оборони Чотирьох Свобід України, Ліги Визволення України.
- ПАВЛЕНКО, С. О., 2003, Іван Мазепа. Київ: Альтернативи.
- ПАНАШЕНКО, В. В., 1995, Соціальна еліта Гетьманщини (друга половина XVII–XVIII ст.). Київ: Інститут історії України.
- ПИРИГ, П., 2007, Соціально-економічна політика гетьмана Івана Мазепи, Сіверянський літопис, № 6, 14–23, [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/48607>
- СЛАБЧЕНКО, М. Е., 1923, Организация хозяйства Украины от Хмельщины до мировой войны. Ч. 1. Хозяйство Гетманщины XVII–XVIII ст. Т. 2. Судьбы фабрики и промышленности в Гетманщине в XVII–XVIII ст. Государственное издательство Украины.

СЛАБЧЕНКО, М. Е., 1923, Организация хозяйства Украины от Хмельницыны до мировой войны. Ч. 1. Хозяйство Гетманщины в XVII–XVIII столетия. Т. 3. Очерки торговли и торгового капитализма. Государственное издательство Украины.

СЛАБЧЕНКО, М., 1923, Організація господарства України від Хмельницької до світової війни. Ч.1: Господарство Гетьманщини XVII–XVIII ст. Т. 1. Землеволодіння та форми сільського господарства Гетьманщини XVII–XVIII ст. Державне видавництво України.

СТРИШИНЕЦЬ, М., ПАВЛОВА, О., ПАВЛОВ, К., 2021, Економічні погляди та економічна політика гетьмана І. С. Мазепи, Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки, № 2, 6–15. DOI: <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2021-02-6-15>.

УМАНЕЦ, Ф. М., 1897, Гетман Мазепа. Историческая монография. С.-Петербург: Тип. М. Меркушева.

References

ANTONOVYCH, V. B., 1991, Pro kozatski chasy na Ukraini [About Cossack times in Ukraine]. Kyiv: Dnipro. [In Ukrainian].

BANTYSH-KAMENSKII, D., 1830, Istoriia Maloi Rossii. Ch. 3. Ot izbraniia Mazepy do unichtozheniia Hetmanstva [History of Little Russia. Part 3. From the election of Mazepa to the destruction of the Hetmanate]. Moskva: tip. S. Selivanovskaho. [In Russian].

BORYSENKO, V. Yo., 1986, Sotsialno-ekonomichnyi rozvytok Livoberezhnoi Ukrainy v druhii polovyni XVII st, [Socio-economic development of Left Bank Ukraine in the second half of the 17th century]. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].

DIADYCHENKO, V. A., 1959, Narysy suspilno-politychnoho ustroiu Livoberezhnoi Ukrainy kintsia XVII – pochatku XVIII st. [Essays on the social and political system of Left Bank Ukraine at the end of the 17th – beginning of the 18th century]. Kyiv: Vyd. AN URSSR. [In Ukrainian].

HOROBETS, V. M., 2022, Ivan Mazepa: «A za viry khoch umrite, I volostei boronite» [Ivan Mazepa: «Even if you die for your faith, you will defend the parish»]. Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo. [In Ukrainian].

HURZHII, O. I., 1994, Evoliutsiia sotsialnoi struktury selianstva Livoberezhnoi ta Slobidskoi Ukrainy (druga polovyna (XVII–XVIII st.)) [Evolution of the social structure of the peasantry of the Left Bank and Slobid Ukraine (second half of the 17th – 18th centuries)]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy. [In Ukrainian].

HURZHII, O. I., CHUKHLIB, T. V., 2020, Kozatska Ukraina. Iatoriia Hetmanskoi derzhavy (XVII–XVIII st.) [Cossack Ukraine. History of the Hetman state (XVII–XVIII centuries)]. Kyiv: Arii. [In Ukrainian].

KOMPAN, O. S., 1963, Mista Ukrainy v druhii polovyni XVII st. [Cities of Ukraine in the second half of the 17th century]. Kyiv: Vyd. Akademii nauk URSSR. [In Ukrainian].

KOSTOMAROV, N. I., 1995, Ruina. Mazepa. Mazepintsy [Ruin. Mazepa. Mazepa people]. Moskva: Charli. [In Russian].

KOSTOMAROV, N., 1992, Mazepa [Mazepa]. Moskva: Respublika. [In Russian].

KRUPNYTSKYI, B., 2001, Hetman Mazepa ta yoho doba [Hetman Mazepa and his era]. Kyiv: Ukraine. [In Ukrainian].

MARKEVICH, N., 1842, Istoriia Malorossii. T. 2 [History of Little Russia]. Moskva: Izd. Knihoprodavtsa O. I. Khrustaleva. [In Russian].

OHLOBLIN, O., 1960, Hetman Ivan Mazepa ta yoho doba [Hetman Ivan Mazepa and His Era]. Zapysky tovarystva imeni Shevchenka, T. 170. Niu-York; Paryzh; Toronto. Vydannia Orhanizatsii Oborony Chotyriokh Svobid Ukrainy, Ligy Vyzvolennia Ukrainy. [In Ukrainian].

PANASHENKO, V. V., Sotsialna elita Hetmanshchyny (druga polovyna (XVII–XVIII st.)) [The social elite of the Hetmanate (second half of the 17th – 18th centuries)]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy. [In Ukrainian].

PAVLENKO, S.O., 2003, Ivan Mazepa [Ivan Mazepa]. Kyiv: Alternatyvy. [In Ukrainian].

PYRIH, P., 2007, Sotsialno-ekonomichna polityka hetmana Ivana Mazepy [Socio-economic policy of Hetman Ivan Mazepa]. Siverianskyi litopys, № 6, 14–23. [Online]. Available from: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/48607> [In Ukrainian].

SLABCHENKO, M. E., 1923, Orhanizatsiia hoziaistva Ukrainy ot Khmelnyshchiny do mirovoi voiny. Ch. 1. Khoziaistvo Hetmanshchiny XVII–XVIII st. Tom 2. Sudby fabriki i promyshlennosti v Hetmanshchine XVII–XVIII st. [Organization of the economy of Ukraine from the Khmelnytsky region to the World War. Part 1: Economy of the Hetmanate XVII–XVIII centuries. T. 2. The fate of factories and industry in the Hetmanate in the XVII–XVIII centuries]. Hosudarstvennoe izdatelstvo Ukrainy. [In Russian].

SLABCHENKO, M. E., 1923, Orhanizatsiia hoziaistva Ukrainy ot Khmelnyshchiny do mirovoi voyny. Ch. 1. Khoziaistvo Hetmanshchiny XVII–XVIII st. Tom 3. Ocherki torhovli I torhovoho kapitalizma [Organization of the economy of Ukraine from the Khmelnytsky region to the World War. Part 1: Economy of the Hetmanate XVII–XVIII centuries. T. 3. Essays on trade and merchant capitalism]. Hosudarstvennoe izdatelstvo Ukrainy. [In Russian].

SLABCHENKO, M., 1923, Orhanizatsiia hospodarstva Ukrainy vid Khmelnyshchiny do svitovoi viiny. Ch. 1: Hospodarstvo Hetmanshchiny XVII–XVIII st. T. 1. Zemlevolodinnia ta formy silskoho hospodarstva Hetmanshchiny XVII–XVIII st. [Organization of the economy of Ukraine from the Khmelnytsky region to the World War. Part 1: Economy of the Hetmanate XVII–XVIII centuries. T.1. Land ownership and forms of agriculture of the Hetmanate of the XVII–XVIII centuries]. Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy. [In Ukrainian].

STRISHYNETS, M., PAVLOVA, O., PAVLOV, K., 2021, Ekonomichni pohliady ta ekonomichna polityka hetmana I. S. Mazepy [Economic views and economic policy of Hetman I. S. Mazepa], Ekonomichni chasopys Volynskoho natsionalnogo universytetu imeni Lesi Ukrainky, № 2, 6–15. DOI: <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2021-02-6-15>. [In Ukrainian].

UMANETS, F. M., 1897, Hetman Mazepa. Istoricheskaia monografiia [Hetman Mazepa. Historical monograph]. St. Peterburh: Tip. M. Merkusheva. [In Russian].

ERSHOV, A., 1926, Do istorii tsekhiv na Livoberezhzhi XVII–XVIII v.v. [To the history of guilds on the Left Bank of the XVII–XVIII centuries], Zapysky Nizhynskoho instytutu Narodnoi Osvity, Kn. 6, 81–125. [In Ukrainian].

Соціально-економічна складова державної політики гетьмана Івана Мазепи в українській історіографії XIX – початку XXI ст.

Стаття присвячена висвітленню діяльності гетьмана Івана Мазепи, спрямованої на соціально-економічний розвиток Гетьманщини, в працях вітчизняних істориків XIX – початку XXI ст. Розкриваються основні напрямки державної соціально-економічної політики гетьмана, спрямованої на зростання землеволодіння козацької старшини, яка за часів гетьманування Івана Мазепи стала панівним станом на території Лівобережної України і соціальною опорою гетьмана та православних монастирів. Водночас, варто підкреслити, що значна частина праць вітчизняних дослідників була присвячена суспільно-політичному та культурному розвитку Лівобережної України за часів І. Мазепи, а сама постать гетьмана в дореволюційній та українській радянській історіографії розглядалася з негативного боку як «зрадника та експлуататора народних мас», одного з найбільших феодалів Європи, який відстоював інтереси панівних верств населення Гетьманщини, зміцнюючи їхнє землеволодіння. Разом з тим, з'ясовано, що у працях вітчизняних істориків цих періодів подається багатий фактичний матеріал, який висвітлює основні напрямки державної соціальної політики гетьмана, спрямованої на освоєння нових земель, розвиток сільського господарства, ремесел, промислів, внутрішньої та зовнішньої торгівлі, фінансів, а також заходи гетьманського уряду з захисту населення від свавілля світських і духовних землевласників. Нарешті, зі здобуттям незалежності України, з'являється чимало праць, присвячених постаті та діяльності І. Мазепи, в яких з об'єктивної точки зору також висвітлюється й соціально-економічна політика гетьмана. Крім цього, публікуються праці істориків української діаспори, які були заборонені в Радянському Союзі.

Ключові слова: Гетьманщина, Іван Мазепа, соціально-економічна політика, сільське господарство, ремесла, промисли, торгівля.

Roman Babiichuk, MA in History, Faculty of History, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Роман Бабійчук, магістр історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-4366-8657>

Received: 28.12.2024

Advance Access Published: March, 2025